

Celo najbolj pozitivistična zgodovina navaja in selekcionira dogodke na podlagi zavesti, stanja duha, določenih idej in vrednot. Zgodovina, ki je nastajala v času socializma, ni navajala pobojev in dejstva, da je Slovenija takoj po vojni postala kraj z najštevilnejšimi poboji v Evropi. Tega ni delala, ker je bodisi smatrala, da to zgodovinsko ni pomembno, bodisi zato, ker ji stanje duha tega ni dopuščalo ali ker je bilo to preprosto prepovedano. Tudi razni nasilni dogodki niso prišli v zgodovinske tekste in učbenike, ki pa v zgodovino spadajo. Nedavno so celo nekateri vidni zgodovinarji na televi-

Zapisovalci "uradne" resnice

ziji razne poboje pripisali kar lokalnim maščevalnim dejavnikom, kar pomeni popolno nepoznavanje dejstva, da je partija delovala po leninističnem načelu demokratičnega centralizma, ki je pomenil izrazito hierarhijo od vrha navzdol.

Želja po svojem videnju preteklosti

Zgodovina je subjektivna veda, ki jo videmo skozi prizmo pojmov, vrednot, idej, ideologije, stanja duha. Zato vsako novo obdobje čuti potrebo, da preteklost napiše na novo ali da vsaj nekatere dogodke na novo razloži. Vsaka oblast si prizadeva, da državljanom pove, kako naj neko empirično danost misli. Čim bolj je oblast demokratično strukturirana, tem večje so možnosti, da se iste stvari različno vidijo. Različno pa se vidijo zato, ker jih pokrivamo z različnimi pojmi, miselnimi kategorijami in tudi z različnimi vrednotami in interesi. Pri tem obstajajo zelo izrazita prizadevanja, da tisti politični subjekt, ki ima večino in razpolaga z najpomembnejšimi viri moči, uveljavi tisto videnje preteklosti in sedanjos-

Nadaljujemo s temo, ki smo jo obravnavali v letošnji 4. številki, in sicer v članku z naslovom Ujetniki starih vrednot. V nadaljevanju bomo analizirali nevarnost, ki obstaja, da dobimo uradno državno zgodovino, pri čemer imamo v mislih nemškega filozofa Hegla, ki je dejal, da je tolmačenje zgodovine vedno subjektivno in da drugačno sploh ne more biti.

ti, ki ustreza njegovim pojmom, njegovim vrednotam, predvsem pa njegovim interesom.

V Sloveniji poteka konservativno prilagajanje pojmovnega in vrednostnega sistema povsem novi strukturi družbe, ki je nastala s propadom socializma. Ker je vladajoča elita izšla iz starega pojmovnega in vrednostnega sistema, je zainteresirana, da se čim manj spremeni. Pri tem ima podporo v javnem mnenju, saj si Slovenci ne želijo sprememb. Za zdaj nobena politična stranka ne bi prišla na oblast, če bi obljubljala velike spremembe. Vendar živimo v nekonsistentnih razmerah, ko novo stvarnost razlagamo in mislimo s starimi pojmi. Ta nekonsistentnost je očitna na področju zavesti, vrednot. Če vzamemo zgodovino kot obliko zavesti, se postavlja zelo konkretno vprašanje, kakšno zgodovino naj ponudimo mladim generacijam v šolah. Ali naj bo to ista zgodovina, kot je bila v času totalitarnega sistema, ko so se iz določenih obdobjev delale legende, ko so se določene zgodovinske osebnosti izbrisale in zamolčale, ko so bili določeni dogodki ideološko enostransko interpretirani, ko so bili določeni dogodki prikazani kot napredni, pa so se izkazali vse prej kot napredni, in podobno.

Neskladnost med pojmi in stvarnostjo

Neskladnost med pojmovnokategorialnim aparatom in novo družbeno stvarnostjo je vidna iz dejstva, da se isti zgodovinski dogodek ali

celo obdobje povsem različno vidita glede na to, iz katerega vrednostnega, pojmovnega in tudi interesnega območja avtor izhaja. Navedimo nekaj primerov. Znani zagrebški sociolog dr. Josip Županov je kot udeleženec NOB šele pred tremi leti izdal svoje spomine na svoje partizansko obdobje. Dejstvo, da je to storil šele po propadu socializma, je utemeljil s tem, da so tovrstna besedila v času socializma ustvarjala legende, on pa pri tem ni želel sodelovati. Vendar je dodal, da njegov tekst ni nasprotna legenda.

Šele s propadom totalitarnega sistema, ki je zapovedal, kateri pojmi, vrednote in kategorije mišljenja so dopustni, so nastale razmere, da se NOB drugače obravnava, kot se je obravnaval v času socializma, in da se tudi celotno povojno obdobje drugače prikaže in ovrednoti.

Navedimo nekaj nestandardnih interpretacij tega obdobja. Dušan Pirjevec kot udeleženec NOB je izstopil iz vladajočih interpretacij, ko je zapisal, da je bila partija kot premočni sestavni del OF že od vsega začetka odgovorna središču zunaj sebe, saj je bila subjekt le prek svojega

transsubjektnega oporišča. Partizanščina ne pomeni drugega kot to, kar vsa druga ljudstva že od nekdaj poznajo: ena grupa je potolkla drugo in prevzela oblast. Podobno stališče zastopa v svoji knjigi Aleksander Bajt, ki z dokumenti dokazuje, da je bil primarni cilj komunistov revolucija, NOB pa sredstvo za prevzem oblasti. Drugače sodi o NOB dr. France Bučar, ki pravi, da sta OF in NOB najvišji izraz odločitve Slovencev za demokracijo. Če jim je komunistična partija to celega pol stoletja preprečevala, se nikakor ne more ponašati z nečim, kar je z vsjo dejavnostjo zatirala. Izročilo OF in NOB lahko prevzame samo politična stranka, ki se je dejansko odločila za demokracijo.

Nova dejstva in različne interpretacije

Ta stališča se zelo razlikujejo od tistih zgodovinskih besedil, ki so izšla pred letom 1990, pa tudi od tistih današnjih stališč, ki hočejo NOB očistiti revolucije.

Najnovejši podatki o številu žrtev v Sloveniji v drugi svetovni vojni, ki pa niso dokončni, navajajo število 63.401. Od tega jih je 19.418 padlo ali jih je bilo likvidiranih na strani protirevolucije ali domobranstva. Podatki navajajo, da je na ozemlju Slovenije padlo samo 6.000 nemških in 1.400 italijanskih vojakov. Tudi iz teh podatkov je dopusten sklep, da je revolucija dominirala nad NOB.

Prav tako nastajajo danes številne razlike v interpretaciji celotnega pojavnega obdobja od leta 1945 do 1990. Naj tukaj navedemo dva nasprotna primera interpretacij: knjigo "Ključne značilnosti slovenske poli-

Če vzamemo zgodovino kot obliko zavesti, se postavlja zelo konkretno vprašanje, kakšno zgodovino naj ponudimo mladim generacijam v šolah.

Fotografiji: Dane Kostrič

tike v letih 1929–1955, ki je izšla leta 1995, in posebno zadnji del te analize, ki predstavlja tekst, ki slovenski zgodovinski znanosti ne more biti v čast. Tekst je napisan z dominacijo pojmov in miselnih kategorij, ki so veljali v času totalitarizma. Tako bemo trditve: "Politična opozicija je imela možnost delovanja znotraj LfJ pa tudi zunaj nje (pravnoformalno do leta 1965). Političnim strankam je bila dopuščena možnost delovanja, toda tega slovenske predvojnne politične stranke niso izkoristile, niso prijavile delovanja in se niso registrirale." (Str. 86, avtor ni naveden, ker je celotna knjiga skupinsko podpisana in zato za take trditve nosi odgovornost kar 12 avtorjev.) Pri takih neresničnih trditvah gre za neke vrste pozitivistično metodo, ko je v ozadju take trditve neko formalno dejstvo – v tem primeru verjetno sporazum Tito-Šubašić – niso pa potem navedene razmere, v katerih ni bilo mogoče in dopustno delovanje opozicije. Te razmere so bile demonstrirane s poskusom Nagodetove skupine, ki je te formalne pravice skušala uporabiti, pa so jo že leta 1947

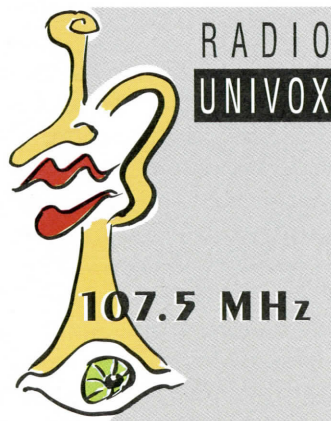
postavili pred sodišče. Nagode je končal s strelom, drugi pa z dolgotrajnim zaporom. Kot krivdo pa so jim obesili špijonažo, ne pa ustanavljanja strank, za katere šele iz tega spisa lahko zvmemo, da so imele v Jugoslaviji formalnopravno možnost delovanja tja do leta 1965. Ali drug primer: "Program Ljudske fronte Jugoslavije – v katero je bila vključena OF oziroma kasnejša SZDL – je bil do leta 1949 hkrati tudi program KP. Poleg splošnih ciljev, sprejemljivih za večino slojev (republikanska oblika vladavine, omogočanje klasičnih demokratičnih pravic, kot so svoboda govora, združevanja, tiska, prepričanja, veroizpovedi in tajnih volitev, ozemeljska celovitost, bratstvo in enotnost, obnova, izboljšanje delovnih in življenjskih razmer), je vseboval tudi poudarjeno sodelovanje s Sovjetsko zvezo in nekatere revolucionarne cilje (str. 85). Takšna pozitivistična metoda, ko se navede neko zgodovinsko dejstvo ali neka pravica, ne pove pa se, da to dejstvo ali ta pravica nikoli ni bila uresničena, je brez vrednosti. Navajati v zgodovinskem besedilu pravico do združeva-

nja in svobode govora – ki sta bili tudi ustavni pravici – ne pa napisati, da te pravice v Jugoslaviji in Sloveniji nikoli do leta 1990 niso bile uresničene, je neodgovorno in neprofesionalno. Vsi vemo, da je bila ustavna pravica svobode govora omejena s 133. členom kazenskega zakona o verbalnem deliktu, ki se je tudi prakticiral. A tega to zgodovinsko besedilo ne omenja. Takšne pozitivistične enostranosti, ki ne kažejo na zgodovinsko resničnost, so za ta tekst značilne.

Podobne pozitivistične enostranosti in spodsrljaje najdemo tudi v tekstih Boža Repeta, ki ga dnevni mediji povzdigujejo v nekakšnega uradnega državnega zgodovinarja. To so teksti, ki dajejo vtis objektivnosti, vendar le za tiste, ki ne vedo, kako se zgodovina lahko piše, kako se izbirajo dogodki, kakšna teža se posameznim dogodkom pripisuje, ko se dogodek navede, ozadje in okoliščine dogodka pa se izpustijo.

V duhu novejšega časa

Zgodovinopisje, ki obravnava novejša obdobja, ni vse napisano s pojmi iz preživelega, miselno unifor- >>>

Obstaja nevarnost, da bi zgodovina, kot jo pišejo kontinuitetni zgodovinarji, postala nekakšna državna uradna zgodovina. Če se bo to zgodilo, bo ali pa je že vnesena v vse šolske učbenike.

SODOBNA ZGODOVINA
Zgodovina za 4. letnik
Božo Repe

NAŠE STOLETJE
Zgodovina za 8. letnik
OSNOVNA

» miranega totalitarnega sistema in zato ni birokratsko pusto, enostransko dolgočasno in brez duha, temveč je napisano živo, zanimivo, z navzočnostjo duha časa, z metodo, v kateri ne dominira enostranski pozitivizem. Primer takšne zgodovine je novejša knjiga Tarasa Kermaunerja "Skupinski portret z Dušanom Pirjevcem". Knjiga nam podaja politično in kulturno zgodovino od leta 1945 do danes. Avtor na izviren in avtentičen način ne niza samo dogodkov tega časa, temveč tudi duha tega časa s številnimi osebnostmi, ki so oblikovale ta čas in bile tudi njegove žrtve. Postavlja si eksistencialna vprašanja, kako preživeti v totalitarizmu. "Kako se ne notranje izgubiti, ko spoznaš, da je bila tvoja – idealistična – odločitev za levico, celo za marksistično revolucijo ne le iluzija, ampak odločitev za totalitarizem." In kaj naj počne z revolucijo v mirnem času, ko je ta bila le še teror? Na posamezne, v tistem času pomembne osebe veže avtor takratne dogodke in duha tistega časa, ki se mu ni dalo uiti. Dogajanje moralno problematizira, ko kaže udeležbo posamezni-

ka v dejanjih, ki so ga za vse življenje opredelila. To je živa zgodovina, ki jo še danes čutimo, ki smo jo vsak na svoj način sodoživljali. Če odmislimo nekatere grde in obrekljive stvari, ki jih je napisal Kermauner o svojih zgodovinskih osebah, posebno o Jožetu Pučniku, na primer nekatera njegova levičarska stališča in neumnosti o fašizmu, je to najbolj pretresljiv, resničen, dramatičen in tudi tragičen prikaz političnega in kulturnega dogajanja v Sloveniji po letu 1945.

Zgodovina ni eksaktna, temveč bolj vrednostna veda. Študiramo jo zato, ker iščemo v njej svojo osebno in družbeno identiteto. Država in oblast jo običajno obravnavata kot instrumentalno sredstvo, s katerim svojim državljanom skušata povedati, kako naj preteklost in sedanjost mislijo, iz katerih vrednostnih izhodišč naj izhajajo. Čim bolj je država totalitarna ali politično enostranska, tem bolj uspeva tistemu političnemu subjektu, ki ima državo v rokah, svojo resnico in svoje vrednote spraviti v zgodovino. Uradni zgodovinarji to funkcijo dobro opravijo. Če pa družba ni samo formalno demokratično

strukturirana, temveč je tudi dejansko pluralistična, zgodovina ne more imeti instrumentalne vloge oblasti, temveč ima širšo socializacijsko in kulturno identifikacijsko vlogo. Takšno širšo vlogo je treba vgraditi v slovensko zgodovino. V tem primeru pa ne gre za ljubiteljsko pojmovanje zgodovine. Gre ta to, kakšna bo zgodovina v tistih učbenikih, s katerimi bomo vzgajali mlade generacije v šolah. Ali bo prevladoval tip zgodovine, za katerega pravi Taras Kermauner, "da ostaja znotraj vrednostno interpretativnega modela Partije in liberalnega marksizma", ali pa bomo v teh učbenikih odprli pot tudi tisti zgodovini, ki obravnava našo preteklost z novimi pojmi, z novim duhom časa in z novimi vrednotami.

Neliberalna družba?

Janez Markeš je v svoji knjigi "Točka nacionalnega nesporazuma" postavil tezo, da je političnofilozofska drža Slovencev neliberalna, da se skozi vso našo zgodovino javlja kot nekakšna zakonitost in da je vedno v nasprotju z modernostjo in povzroča zato neko usodno zamrzne-

nost, ki jo je treba preseči. Če je ta teza točna, potem predstavlja zahtevo, da preverimo svojo zgodovino, ker je razumevanje zgodovine v funkciji časa in njenega vrednostnega sistema. Številni znaki pa kažejo, da imamo danes samo liberalno oblast, nimamo pa liberalne družbe. Kot ilustracijo lahko navedemo izjavo dr. Jožeta Mencingerja, ki je dejal, da je danes pomembneje biti član LDS kot nekaj zveze komunistov. Dr. France Bučar pa je izjavil, da je sedanja družba bolj totalitarna, kot je bila v socializmu. Neliberalni oziroma partijski duh časa je očiten v razdeljevanju pomembnih položajev. Če je nekdo član SDS, ne bo dobil nobenega pomembnega položaja, če pa ga je imel, ga je tudi izgubil. Tako se v neliberalni družbi spoštuje ustavni zakon o enakosti pred zakonom in tako se je znova restavriral stari partijski mehanizem kadrovanja. Civilna družba je v Sloveniji praktično uničena, onemogočena in v dnevnih medijih zaničevana.

Obstaja nevarnost, da bi zgodovina, kot jo pišejo kontinuitetni zgodovinarji, postala nekakšna državna uradna zgodovina. Če se bo to zgodilo, bo ali pa je že vnesena v vse šolske učbenike. Ker pa naša demokracija še ni potopljena in ker kaže, da bo z vstopom v evropske integracije ostala pri življenju, se je taki indoktrinacijski nevarnosti treba upreti. Ni naključje, da kontinuitetna stranka s tremi različnimi imeni daje tako veliko težo ministrstvu za šolstvo. Zato bi bilo dobro vedeti, kateri zgodovinarji so v komisijah za učbenike zgodovine.

Poleg zgodovine so za legitimiteto oblasti pomembne tudi druge oblike zavesti. Zelo pomembni so dnevniki in tukaj smo dobili neevropske, enobarvne, dolgočasne medije, ki imajo vsi enako selekcijo in enako vrednostno interpretacijo informacij. Politični del informacij in komentarjev je siv in brez duha, kot je bil v času socializma. Nekaj nevtralnosti in neodvisnosti najdemo na nacionalni televiziji; zadnji dogodki o izboru članov sveta RTV, ki je izrazilo političen, ne pa civilen, nakazujejo postopno slabšanje tudi v tem pomembnem mediju.

Dr. Janez Jerovšek